

ԿՆՐԺԻՔՆԵՐ ԵՂԻԾԵՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԳՈՒՐԳԵՆԻ ՄԵՍԻՆ

ուրյանի ամեննն ինքնատիպ և գրավիչ գիծը վարդապետի իր բարձր շնորհն էր, դասական կատարելությամբ օժտված ու շեշտված: Ան մեզի կհիշեցնեի մեր հինավուրց նարեկացիները, Շնորհալիները և Տաթևացիները. գիտուն, օծուն նկարագիրով և գիտակից բարեպաշտությամբ:

Վարդապետը Հայ Եկեղեցվո նվիրակետության մեջ է՛ն լուսավոր դեմքն է, Ս. Մեսրոպի մտատիպարով, որուն լուսապսակին քով կզավանա և կանշքանա ուրիշ տիտղոսներու փառքն ու շուքը:

Դուրյան իմաստասեր միտք և ներհուն աստվածաբան մըն էր: Փիլիսոփայական և աստվածաբանական հին դպրոցները և նոր գրությունները զաղտնիք չունեին իրեն համար, և մենք հիացմունքով կհետևեինք իր վերլուծումներուն:

Դուրյան սրբազանը հոգիով խոնարհ, մղտ-քով հզոր, նկարագիրով մաքուր ու աննենգ, բանաստեղծ և բազմաՀմուտ բանասեր, շնորհազարդ եկեղեցական, անզուգական դեմք մըն է մեր մեջ:

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱՐԵՑԱՆ

Իր սրտին ամեննն վառ հրայրքներեն մին եղած է սակայն Ազգին սերը: Անոր զգացումն է, որ զինքը մղած է ամեննն տընացում աշխատություններուն. իր գրականությունը ազգային գիտությանց ոլորտին մեջ շրջանակված արդյունավորություն մը եղած է գլխավորապես. իր ուսուցչությունը ազգային կրթության և մշակույթի գերազանց նվիրում մը եղած է ամեն տեղ, իր բնմը ժողովուրդին հոգևոր դաստիարակության դաշտը եղած է միշտ Ազգային Եկեղեցվո հովանիին տակ:

Ուսուցչի և քարոզչի, բանաստեղծի և բանասերի, նվիրակի և հովվի, առաջնորդի և պատրիարքի իր գործունեության գիծը ան-

ցած է միշտ Ազգին կյանքին մեջնն, անոր սիրտեն ընդունելով միշտ իր կորովին թափը, անոր ապագային մտածումնն՝ իր հույսին կենդանությունը, ու անոր ահավոր վիշտերեն՝ խորապես հզոր իր կամքին ներույժ մեծությունը:

Ու իր ասպարեզին բովանդակ տարածության վրա, Սկյուդարեն Պաշտիզակ, Եվրոպայեն Արմաշ, Պոլիսեն Երուսաղեմ, իրմեն անբաժան եղած է շարունակ իր ժպիտը, պարտականության զգացումին սրբությունը՝ ճաշակած մարդու ներքին երանության ճառագայթումը իր կերպարանքին վրա:

ԲՈՐԳՈՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԳՈՒՐԳԵՆԱՆ

Կարող ուսուցիչներ, հմուտ բանասերներ, կորովաբան քարոզիչներ մենք ունեցեիք ենք և այժմ իսկ ունինք, բայց Դուրյան Եղիշի սրբազանին մեջ անբացատրելի շնորհ մը, ներքին թովություն մը կզգացվի, որ անոր անձն ու անոր գործը (իր բոլոր մտավոր ձևերուն մեջ)՝ անդիմադրելիորեն սիրելի կդարձնեն, և այդ թաքուն շնորհը, այդ խորհրդավոր հրապույրը՝ անոր էության հիմը կազմող բանաստեղծական իսկությունն է: Այդ է, որ կրացատրե անսահման պաշտումն ու գորովազին պատկառանքը, զոր անոր բոլոր աշակերտներն ունեցած են իրեն համար, աշակերտներ, որոնցմե ոմանք իրենք իսկ առաջնակարգ դեմքեր դարձած են շատոնց ի վեր և իրենց տաղանդի և հմտության ամբողջ մեծությամբ հոծարակամ կխոնարհին վարպետներու ամեննն ներշնչողին, ամեննն հեղինակավորին և ամեննն սիրելիին առջև: Այդ է, որ կրացատրե մասնավոր հմայքը, որ կարտաշնչվի քարոզներեն այդ եկեղեցականին, որուն խոսքը, միշտ ծանրաբեռն հոծ մտածումով ու բազմակուտակ հմտությամբ, ունի նաև միշտ թրթռում մը ներքին, մտքի լայնաբաց թևերու համար այլ հզոր շարժման մը շունչը, որ այդ խոսքն իր բոլոր ծանրու-

թյամբ միջոցին մեջ կբարձրացնեն և ունկրնդիրներու հոգովուն վերև զայն կանկախե՛լ իբր թալ ու խոր ներդաշնակություն մը բարձունքներն իջնող: Չորս անգամ ես բախտն ունեցեր եմ Դուրյան սրբազանի քարոզները լսելու. առաջին անգամ Փարիզ, հայրենաշունչ հոյակապ քարոզ մը՝ սովորական պոետաբանություններեն ի՛նչքան տարբեր՝ արվեստագետ խորհողի մը տեսիլը վերածնվող Հայրենիքին. երկրորդ անգամ՝ դարձյալ Փարիզ՝ պատերազմի ատեն ինկած հայ և հույն նահատակներուն հոգեհանգրստյան պատարագին, զմայելի զուգակշիռ մը հայ ու հելլեն ճակատագիրներուն. երրորդը Երուսաղեմ՝ կրոնական բարձրագույն խորհուրդներու խորիմաստ ու վեհաշունչ մեկնաբանություն մը. և չորրորդը՝ նորեն Երուսաղեմ՝ Սահակա և Մեսրոպա տոնին առթիվ՝ հայ ազգային մշակույթի երկու հիմնադիրներուն գործին նշանակությունը բացատրող ճառ մը այնքան ճշտատես որքան խանդավառ դատումի. և յուրաքանչյուր անգամ՝ մտածող բանաստեղծի այդ սքողյալ հուրն զգացեր եմ իր խոսքին մեջ, ու ցավեր եմ, որ տարիներե ի վեր իր արտասանած բազմաթիվ քարոզներեն գեթ կարևորագույններուն սղագրությունն առնված ու հրապարակված չլլա:

ԱՐՇԱԿ ՉՈՊԱՆՅԱՆ

Մեր անմահ բանաստեղծ Պետրոս Դուրյանին եղբայրը, Եղիշե Դուրյան, անմահ պիտի մնա ժամանակակից պատմության մեջ իբր եկեղեցական, իբր վարչագետ, իբր ուսուցիչ և իբր գրագետ:

Իբր եկեղեցական, ոչ միայն քաջ ըմբռնած է Հիսուսի աստվածային վարդապետության ոգին, այլև յուրացուցած է զայն իր կյանքին բոլոր շրջաններուն մեջ: Ավելին ըրած է. տաճարին ամբիոնեն ու մամուլին բեմեն քարոզած է զայն հայ ժողովուրդին, որ մաքուր խոսքի ծաղիկն ուներ, մաքուր բերանն մ'արտասանված:

Իբր վարչագետ, իմաստություն մը կառավարած է իր հոտը Պարտիզավի, Արմաշի կամ Զմյուռնիայի մեջ, և, դժնդակ պարագաներու մեջ Կոստանդնուպոլսի և Երուսաղեմի Պատրիարքական Աթոռներուն վրա բարձրանալով, կրցած է խաղաղել փոթորիկներն ու բազմաբոլորն պաշտոնավարություն մ'ունենալ:

Իբր ուսուցիչ, իր մտքին ու սրտին անսպառ գանձերը բացած է իր աշակերտներուն առջև, որոնք իրեն կպարտին իրենց հոգևոր ու մտավոր զարգացումը և իրմն սորված են սիրել Ազգն ու ծառայել անոր, անպակաս իրենանք ըսել, թե Եղիշե Դուրյան, Եղիա

մարգարեին պես, իր մաշկակը ձգած է բազում Եղիսեններու վրա:

Իբր գրագետ, առաջնակարգ դիրք մը գրաված է հայ դպրության մեջ, թե՛ իր հոյակապ թարգմանություններով, և թե՛ մանավանդ իր գողտրիկ հեղինակություններով, որոնք, ոճին հրապույրն ու գաղափարին վեհությունն իրարու խառնելով, նվիրական օժտումով մը կպարարեն ընթերցողին միտքն ու սիրտը: Եթե հոգեփոխության հավատայի, պիտի ըսեի, թե ներսես Շնորհալին է, որ կվերապրի Եղիշե Դուրյանի մեջ, ավելի ճոխացած:

ՄԻՆԱՍ ՉԵՐԱՋ

Դուրյան սրբազանի բանաստեղծությունը կխտացնեն խորապես զգայուն հոգի մը, քաղցրը, անհունորեն ներողամիտ, Բայց տագնապահար ու վարանոտ, ավելի վարված լավագույն ալյուրի մը հույսին ըղձակաթ սերեն քան թերևս անհասանելի անայլալ պահովությունն: Ամեն ինչ կրոնքով օծված, ալյակերպված է հոն, և ամեն ինչ մաքուր է հոն կղերական արատներե: Ստաշի և զմուռի արեքցուցիչ խնկում մը կբուրումնանվետ զայն, ու կարելի չէ դուրս գալ այդ բանաստեղծությունն՝ առանց հոգիին մեջ բան մը զգալու զինքը տոգորող բուրմունքներուն հեշտանքեն: Կրոնքը, հոս, անձնա հոգեկան վիճակ մըն է, զգացական (sentimental) միատիկականություն մը, որ ազատ կթողու իմացականությունը՝ իր կասկածներուն ու վարանումներուն փրկիսփայլական աշխատանքին մեջ: Եվ ասոր համար՝ բնավ հակասություն չկա ենթակային անձնական ամբողջության մեջ, որ անկեղծ է նորեն կատարելապես:

Հովվական սրինգը հայտնություն մըն է: Դուրյան սրբազան բազմաթիվ տիտղոսներուն, մաքուր եկեղեցականի մը և բազմահմուտ բանասերի մը համբավը կվայելի: Քիչեր իրեն չափ լավ գիտեն իրենց լեզվին գաղտնիքներն և շատ քիչեր արդի աշխարհաբարը կգրեն իրենին նման գեղեցկագետ ու մաքրաճաշակ հասկացողության մը համեմատ: Այդ բոլորը շատ ճիշտ է միայն անշուշտ, բայց արգարություն ընենք իրեն և ճանչանք նաև զինքն իբր մեր ամենն տաղանդավոր բանաստեղծներեն մինչև Այո՛, արգարություն ընենք, ու բնավ չվարանինք զինքն ընդունելու իր եղբոր կարգին վրա, փառք և պարծանք հայ գրականության, ուր, ինչպես ամեն բանի մեջ, այնքան շատ են ինքնակոչները, բայց այնքան սակավ՝ ընտրվածները:

ԱՐՏԱՇԵՍ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

Բոլորովին հակառակ կարգ մը հոխորտ ու ճղճիմ իմացականության, Եղիշե եպիսկո-

պոս համեստության տիպարն է: Ճշմարիտ ու մեծահոգի բանաստեղծը՝ որ իր առօրյա զբաղմունքներն դուրս ունի հոգեկից ներշնչումներու և միաստիկ վերացման իր պահանջներ, երբ իր հոգեաշխատ միտքն ու վաստակարեկ մարմինը հոգևույն սիրական հրճվանքներով կկազդերսկին ու անոնցմով կհանգչին, երազանքի բուռն ու խորհրդավոր վայրկյաններ, ուր բանաստեղծ միտքը կբաժնվի մերթ աշխարհի ունայն աղմուկներին, ու մտածումը կսլանա թևաբախ դեպքին, ու հոգեկանը, որ իրեն կսպասե արդեն անանուն և զգլխիչ նեկտարին բաղդրությամբ ամոքելու համար թոհիչին հոգեու-թյունը:

Ինքը բանաստեղծ ծնած է արդեն, ինչպես իր եղբայրը: Եվ ի՞նչ մտերիմ, ի՞նչ սերտ շնչոտ մը, ինքնագլուխ զգացման, բառի ու բացատրության տեսակ մը ի՞նչ շնորհալի ու գողտրիկ բնականություն ունին երկու եղբայրներն ալ, որոնք կնույնանան մեր դատումին առջև: Միևնույն միջավայրին մեջ ծնած, Սկյուդարի մեջ միևնույն բանաստեղծականությունը շնչած, — ու մանավանդ արդեն իսկ բանաստեղծ ծնած, — Միհրանիկը վաղամեծ Պետրոսին հարազատ շարունակությունը կթվի ըլլալ: Կարծես միևնույն Դուրյանն է, որ կխոսի մեզի, միևնույն Դուրյանը՝ որ սակայն կրած է տարիքին ու կոշտմին հարկադրած փոփոխությունները. և մեծ հաճույք մը չէ՝ միթե տեսնել մեր վաղամեծ սիրական քերթողին շարունակությունը՝ իր հարազատին մեջ: Ու ո՞չ ապաքեն Եղիշն եպիսկոպոսը մեր երեակայած Պետրոսն է. հասուն սարիքին բանաստեղծը, նվազ մեղամաղձիկ, ավելի խոհուն ու հզոր, մի՛շտ քաղցր ու մի՛շտ խանդավառ:

Բավական երկար լուծթենն մը վերջ՝ բանաստեղծի իր տաղանդը, տեսիլքի մը, դյուբանկարի մը պես գունազեղ ու փողփողուն հիմակ, եկավ մեզի հիանալի փետրափոխության մը հմայքը վայելել տալ, ու մենք, որ վարժված էինք միօրինակ ու ձանձրացուցիչ հարթավայրերու տաղտուկին, մենք,

որ երկարածիդ ու հոգեեցուցիչ անապատի մը մեջ հազիվ երբեմն կրկնեքնույթներու պատիր հմայքը վայելած էինք լուկ, հոգիի ճշմարիտ հրճվանքով մը ըմբռնանքիք իր սրբազեղ բանաստեղծություններուն թով-թը:

Իր սակավաթիվ քերթվածներուն անբստ-գյուտ հորինվածքը, զգացումներու նրբին ընդելուզումը, երաժշտական բառերու աղամանդազարդ ազուցվածքը, ու վերջապես գաղափարներու ներույծ արտահայտու-թյունը, իրարու միացած, բանաստեղծի բնածին տաղանդին հետ մեզի կհայտնեն նաև ճշմարիտ արվեստագետին տաղանդը, որ ազնվական ու շնորհալի մոգություն մըն ալ կավելցեն իր բանաստեղծությանց թո-վանքին վրա: Ապաքեն, ո՞վ պիտի կրնար մատնանիշ ընել մեզ իր քերթվածներուն, մեջ գաղափարի անճարակ կաշկանդումներ, բացատրության բռնազբոսիկ դարձվածքներ և զգացումի անճա՜հ արտահայտություններ. և մանավանդ ո՞վ պիտի կրնար այն-քան զգայազեղ ու խանդաբորբ բնականու-թյամբ մը ներկայացնել մեզ, օրինակի հա-մար, Անառակ որդիին զղջումի այն հոգևոր ցավերը՝ պոռթկացող ուժգնությամբ մը տո-գորուն:

... Ու մտածել, որ իրապես արժանավոր ու հոգեկից այսպիսի մտավորական մը այս-քան ո՞ւշ հրապարակ կելլե, ամփոփված ըլլալով իր հուժկու և բանաստեղծ եսին մեջ, ու խոնարհած՝ իր կրոնաշունչ մտածումին սրբանուշ խորանին առջև. մինչ ուրիշներ, բանաստեղծի վատառողջ գոյություններ կամ շարված, սիրուն ոչնչություններ, միշտ երևալու, միշտ խոսվելու նիհար ու ճղճիմ փառասիրության մեջ մոլորած, և կամ իրենց անունին քով ներբողի երկու բառ տեսնելու շատ տղայական անձուկի բռնված, ասդին-անդին կթափառին, հոս ու հոն ծիծաղելի ուրվագծեր նկարելով, և հուսկ հետո իյնալով տղայական և ունայնամիտ հոխորտանքի մը մեջ:

ՄԻՍԱԿ ՄԵՍԱՐԵՆՑ

